

**کنکاش در نظریه ها ، تئوری ها
و اقدامات شهرسازی
و**

معرفی برنامه ریزی شهری فاری

دکتر مهندس حسین ذبیحی

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی

واحد علوم و تحقیقات تهران دانشکده هنر و معماری

گروه شهرسازی

سرشناسه : ذبیحی، حسین
 عنوان و نام پدیدآور : کنکاش در نظریه‌ها، تئوری‌ها و اقدامات شهرسازی و معرفی برنامه‌ریزی شهری
 فازی / حسین ذبیحی.
 مشخصات نشر : تهران: جهاد دانشگاهی، واحد تربیت معلم، ۱۳۹۰.
 مشخصات ظاهری : ۲۱۶ ص.؛ مصور (بخشی رنگی)، جدول، نمودار.
 شابک : ۶۵۰۰۰ ریال ۹۷۸-۹۶۴-۶۶۵۳-۸۸-۷ : 978-964-6653-88-7
 وضعیت فهرست نویسی : قیفا
 موضوع : شهرسازی
 موضوع : مجموعه‌های فازی
 موضوع : شهرسازی -- ایران
 شناسه افزوده : جهاد دانشگاهی، واحد تربیت معلم
 رده بندی کنگره : ۱۴۵/۵۸۲ : ۹۷۸-۹۶۴-۶۶۵۳-۸۸-۷
 رده بندی دیویی : ۳۰۷/۱۲۱۸
 شماره کتابشناسی ملی : ۲۲۱۶۲۱۲

انتشارات جهاد دانشگاهی واحد تربیت معلم

شابک : ۷-۸۸-۶۶۵۳-۹۶۴-۹۷۸

ISBN: 978-964-6653-88-7

واحد تربیت معلم

نام کتاب : کنکاش در نظریه‌ها، تئوری‌ها و اقدامات شهرسازی و معرفی برنامه‌ریزی شهری فازی
 تألیف : دکتر مهندس حسین ذبیحی
 نوبت چاپ اول : تابستان ۱۳۹۰
 لیتوگرافی : پویش
 چاپ : دانشگاه تربیت معلم
 شمارگان : ۱۰۰۰
 قیمت : ۶۵۰۰۰ ریال

آدرس ناشر :

تهران - خیابان انقلاب اسلامی - خیابان شهید مفتاح - پلاک ۴۹ - دانشگاه تربیت معلم - جهاد دانشگاهی واحد تربیت معلم

تلفن و دورنگار : ۸۸۳۰۲۵۲۴ - ۸۸۳۰۹۲۹۲ مرکز پخش : ۷۷۵۰۳۸۲۴

این اثر مشمول قانون حمایت مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ است. هر کس تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه مؤلف (ناشر) نشر یا پخش یا عرضه کند مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

فهرست

عنوان	صفحه
فهرست مندرجات.....	۱
فهرست نمودارها و تصاویر.....	و
دبیاچه.....	۱
فصل اول - مطالعات نظری درباره نظریه‌ها و روش های برنامه ریزی شهری.....	۳
- مقدمه.....	۴
۱-۱-۱- نظریه‌های مختلف برنامه‌ریزی.....	۴
۱-۱-۱-۱- برنامه ریزی در اقتصاد سوسیالیستی.....	۴
۱-۱-۱-۲- برنامه‌ریزی در اقتصاد سرمایه داری.....	۶
۱-۱-۱-۳- نقد برنامه ریزی در اقتصاد سوسیالیستی و سرمایه‌داری.....	۸
۱-۱-۱-۴- انواع برنامه ریزی (شهری) از نظر نوع نگرش و عمل.....	۱۰
۱-۱-۴-۱- برنامه‌ریزی آرمان خواهانه «Utopic Planning».....	۱۰
۱-۱-۴-۲- برنامه‌ریزی خرد گرایانه «Rathionalistic Planning».....	۱۷
۱-۱-۴-۳- برنامه‌ریزی عمل گرایانه «Pragmatic Planning».....	۲۲
۱-۱-۵-۱- انواع برنامه‌ریزی (شهری) از لحاظ نقش برنامه‌ریز در برنامه‌ریزی.....	۲۴
۱-۵-۱-۱- برنامه‌ریزی تخصصی «Specialist Planning».....	۲۴
۱-۵-۱-۲- برنامه‌ریزی جزء به جزء رشدی «Incrementalist Planning».....	۲۵
۱-۵-۱-۳- برنامه‌ریزی وکالتی «Advocacy Planning».....	۲۶
۱-۵-۱-۴- برنامه‌ریزی فرساختی «Structural Planning».....	۲۸
۱-۵-۱-۵- برنامه‌ریزی پیشرو «Progressive Planning».....	۲۹
۱-۱-۶- دسته بندی چهارم برنامه ریزی (شهری).....	۳۰
۱-۱-۶-۱- برنامه ریزی کلاسیک (جامع).....	۳۰
«Comprehensive Planning».....	۳۰
۱-۱-۶-۲- برنامه ریزی (شهری) بر اساس تئوری های جدید.....	۳۱
۱-۱-۶-۲-۱- برنامه ریزی ساختاری «Structural Planning».....	۳۱
۱-۱-۶-۲-۲- برنامه ریزی ساختاری- راهبردی.....	۳۲
۱-۱-۶-۲-۳- برنامه ریزی مبتنی بر نگرش سیستمی.....	۳۳
۱-۱-۶-۲-۴- برنامه ریزی استراتژیک «Strategic Planning».....	۳۵
۱-۱-۷- نتیجه‌گیری.....	۳۷
فصل دوم - اندیشه‌ها و اقدامات شهرسازی معاصر.....	۳۹

۴۰	۲-۱- اندیشه های پاتریک گدس و تأثیر آن بر شهرسازی معاصر
۴۱	۲-۱-۱- مبانی دیدگاه ها و عوامل مؤثر در تئوری ها
۴۴	دیاگرام پاتریک گدس
۴۵	۲-۱-۲- نظریه تکامل تدریجی شهرها
۴۶	۲-۱-۳- نمایشگاه شهرها و نظریات گدس
۴۶	۲-۱-۴- مراحل شناخت اولیه شهرها قبل از برنامه ریزی
۴۹	۲-۱-۵- نتیجه گیری از نظریات گدس
۵۰	۲-۱-۶- تأثیرگذاری گدس بر مکاتب و نظریه های شهرسازی
۵۲	۲-۲- دوره های شهرسازی معاصر
۵۲	۲-۲-۱- وقوع انقلاب صنعتی
۵۳	۲-۲-۲- مسائل جدید در ساختمان- راه حل های جدید
۵۴	۲-۲-۳- دوره اول شهرسازی معاصر
۵۷	۲-۲-۴- دوره دوم شهرسازی معاصر
۵۸	۲-۲-۵- دوره سوم شهرسازی معاصر
۶۱	۲-۳- مدرنیسم
۶۱	۲-۳-۱- شرایط آغاز جنبش مدرن
۶۱	۲-۳-۲- مفهوم مدرنیسم
۶۲	۲-۳-۳- مدرنیسم در شهرسازی و معماری
۶۴	۲-۳-۴- ریشه و سابقه شهرسازی مدرن
۷۱	۲-۳-۵- نقد مدرنیسم
۷۶	۲-۴- پست مدرنیسم
۷۶	۲-۴-۱- معنا و مفهوم پست مدرنیسم
۷۷	۲-۴-۲- پست مدرنیسم در بیان صاحب نظران
۷۹	۲-۵- گرایش های پس از پست مدرنیسم
۷۹	۲-۵-۱- دکنستروکسیئن
۸۳	۲-۵-۲- بحث اصلی دکنستروکسیئن در چیست؟
۸۳	۲-۵-۳- عرصه های دکنستروکسیئن
۸۷	۲-۵-۴- واسازی در معماری و شهرسازی
۸۷	۲-۵-۵- دکنستروکسیئن فراستی رم کولهاس
۸۹	۲-۶- نتیجه گیری
۹۱	فصل سوم- اقدامات شهرسازی و تطور برنامه ها و طرح های شهری در ایران
۹۲	مقدمه

۳-۱- بررسی سابقه وضع قوانین و مقررات برنامه ریزی شهری در ایران.....	۹۳
۳-۲- برنامه های پنج ساله (قبل از انقلاب اسلامی).....	۹۴
۳-۲-۱- برنامه اول، ۱۳۳۳-۱۳۲۷.....	۹۴
۳-۲-۲- برنامه دوم، ۱۳۴۰-۱۳۳۴.....	۹۵
۳-۲-۳- برنامه سوم، ۱۳۴۶-۱۳۴۱.....	۹۷
۳-۲-۴- برنامه چهارم، ۱۳۵۱-۱۳۴۷.....	۹۸
۳-۲-۵- برنامه پنجم، ۱۳۵۶-۱۳۵۲.....	۹۹
۳-۲-۶- برنامه ششم، ۱۳۶۱-۱۳۵۷.....	۱۰۱
۳-۳- برنامه های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی پس از انقلاب اسلامی.....	۱۰۲
۳-۳-۱- برنامه اول، ۷۲-۱۳۶۸.....	۱۰۲
۳-۳-۲- برنامه دوم، ۷۸-۱۳۷۴.....	۱۰۳
۳-۳-۳- برنامه سوم، ۱۳۸۳-۱۳۷۹.....	۱۰۵
۳-۳-۴- برنامه چهارم، ۱۳۸۴-۱۳۸۸.....	۱۰۶
۳-۴- بررسی تحلیلی طرح های جامع.....	۱۰۸
- مقدمه.....	۱۰۸
۳-۴-۱- درباب طرح های جامع و تفصیلی.....	۱۰۹
۳-۴-۲- مشکلات عمده طرح های جامع.....	۱۱۰
۳-۴-۲-۱- مشکلات ماهیتی، نظری.....	۱۱۰
۱- دلایلی که مفهوم طرح جامع را زیر سؤال می برند.....	۱۱۰
۲- عدم امکان پیش بینی های صحیح (به ویژه در بخشهای اقتصادی).....	۱۱۳
۳- غیرواقع گرا بودن طرح ها و برنامه های شهری و غیرقابل انعطاف بودن آن.....	۱۱۳
۴- عدم توجه به ماهیت چند بُعدی شهر و مفهوم فرا دو بُعدی شهر.....	۱۱۴
۵- تغییر و تحولات و پیچیدگی مسائل شهری.....	۱۱۴
۶- الگوبرداری از کشورهای غربی.....	۱۱۴
۳-۴-۲-۲- مسائل و مشکلات اجرایی و مدیریتی و حقوقی و ابزاری.....	۱۱۵
۱- وجود نارسایی در قوانین و مقررات شهرسازی (تکرار، ابهام، تناقض).....	۱۱۵
۲- تعدد نسبی وزارتخانه ها و سایر دستگاه های مسئول تهیه طرح های جامع شهری و ناهماهنگی بین آنان.....	۱۱۶
۳- عدم مشارکت شهروندان در تهیه و اجرای طرح های شهری و بی توجهی به خواست های آنان.....	۱۱۶
۴- کمبود نیروی متخصص و کارشناسی ماهر.....	۱۱۷

۵- عدم پیش بینی مکانیسم اجرایی طرح و ضعف سازمان اجرایی آن	۱۱۷
۶- طولانی بودن زمان فرآروند طرح و تصویب و ابلاغ آن	۱۱۸
۷- عدم توجه به چگونگی تأمین مالی طرح	۱۱۸
۸- فقدان اطلاعات و آمار لازم	۱۱۹
۵-۳- نتیجه گیری	۱۱۹
۶-۳- مشکلات اصلی برنامه ریزی شهری	۱۲۰
۱-۶-۳- مشکلات برنامه ریزی شهری در بُعد جهانی	۱۲۱
۲-۶-۳- مشکلات برنامه ریزی شهری ویژه شرایط ایران	۱۲۴
فصل چهارم- دگرگونی در خصوصیات زمان و تأثیر آن در شهرسازی	۱۳۰
۱-۴- مؤلفه های زمان	۱۳۱
۲-۴- نظریات صاحب نظران در خصوص زمان	۱۳۱
۳-۴- دگرگونی در خصوصیات زمان	۱۳۳
۴-۴- پیشرفتهای علمی در عصر جدید و در زمان کنونی	۱۳۳
۱-۴-۴- نظریات الوین تافلر	۱۳۴
۲-۴-۴- گذار از اصل قطعیت به عدم قطعیت	۱۴۳
۵-۴- فرضیه نسبیت اینشتین	۱۴۴
۱-۵-۴- نسبیت و مفهوم فضا	۱۴۵
۲-۵-۴- نسبی بودن زمان	۱۴۶
۳-۵-۴- نسبی بودن حرکت	۱۴۷
۴-۵-۴- فضا- زمان	۱۴۸
۵-۵- نسبیت و «فضا- زمان خمیده»	۱۴۹
۶-۴- گرایش های جدید در فلسفه	۱۵۰
۷-۴- بررسی تئوری آشفستگی	۱۵۲
۸-۴- بررسی نظریه «فازی»	۱۵۶
۹-۴- تأثیر دگرگونی ها بر علم، هنر و معماری و شهرسازی	۱۵۹
۱۰-۴- نتیجه گیری	۱۶۱
فصل پنجم- چه باید کرد؟ معرفی و ارائه برنامه ریزی شهری فازی	۱۶۳
- مقدمه	۱۶۴
۱-۵- چه باید کرد؟	۱۶۷
۲-۵- فراروند برنامه شهری «فازی» و پروسه های آن	۱۶۹
۱-۲-۵- پروسه اول	۱۶۹
- تعیین اهداف اولیه	۱۷۰

۱۷۰	- شناخت نیازهای اصلی و عمده
۱۷۱	- شناخت کافی از منابع و امکانات
۱۷۲	۵-۲-۲- پروسه دوم (تجزیه و تحلیل)
۱۷۳	۵-۲-۳- پروسه سوم- بررسی راه حل های ممکن و اقدامات نسبی و انتخاب راه حل
۱۷۴	بهینه
۱۷۵	۵-۲-۴- پروسه چهارم- بررسی تأثیرات برنامه ریزی
۱۷۶	۵-۲-۵- پروسه پنجم، بازنگری در برنامه ریزی (بازخور)
۱۷۷	۵-۲-۶- پروسه ششم- برنامه اجرایی (مکانیسم اجرایی)
۱۷۷	۵-۲-۷- پروسه هفتم- نظارت و کنترل
۱۷۸	۵-۳- صفات و مشخصه های برنامه ریزی پیشنهادی «فازی»
۱۷۸	۵-۳-۱- عدم قطعیت و نسبی بودن برنامه ریزی «فازی»
۱۷۹	۵-۳-۲- قابل انعطاف بودن برنامه ریزی «فازی»
۱۸۱	۵-۳-۳- عمل گرا و اجرایی بودن برنامه ریزی «فازی»
۱۸۲	۵-۳-۴- میان مدت و کوتاه مدت بودن برنامه ریزی «فازی»
۱۸۳	۵-۳-۵- بازنگری و بازخور در برنامه ریزی «فازی»
۱۸۳	۵-۳-۶- دیدگاه فرا دو بُعدی و چندوجهی بودن برنامه ریزی «فازی»
۱۸۴	۵-۳-۷- مستقل بودن برنامه ریزی «فازی» از نظر دیدگاه و ایدئولوژی
۱۸۵	۵-۳-۸- پیش بینی مکانیسم مشارکتی در برنامه ریزی «فازی»
۱۸۶	۵-۳-۹- چندگزینه‌ای بودن برنامه ریزی «فازی»
۱۸۷	۵-۳-۱۰- برنامه ریزی «فازی» هماهنگ با محیط و مبتنی بر توسعه پایدار
۱۸۷	- کلام آخر
۱۸۹	منابع و مآخذ

فهرست نمودار و تصاویر صفحه

تصویر ۱- نمودار باغ شهر هاوارد.....	۱۳
تصویر ۲- لئوناردو داوینچی- شهر فلورانس.....	۱۳
تصویر ۳- فالانستری اثر فوریه.....	۱۶
تصویر ۴- دهکده تعاون و همکاری- آون.....	۱۶
تصویر ۵- چشم انداز و پلان آرمان شهر باکینگهام.....	۱۹
تصویر ۶- فیلاتره- نقشه شهر «سفر زیندا».....	۲۰
تصویر ۷- فیلاتره- نقشه شهر ستاره ای شکل.....	۲۰
تصویر ۸- فیلاتره- شهر ستاره ای شکل.....	۲۱
تصویر ۹- تصویر پتربیک گدس.....	۴۲
تصویر ۱۰- دیاگرام پاتربیک گدس.....	۴۳
نمودار ۱- سر مطالعات پیشنهادی گدس در برنامه ریزی شهری.....	۴۸
تصویر ۱۱- ماشین بخار انگلیسی.....	۵۲
تصویر ۱۲- مارکتهای مادرلین- پاریس.....	۵۳
تصویر ۱۳- بازار ماهی «هانگر فود»- لندن.....	۵۴
تصویر ۱۴- تغییر نقشه پاریس توسط «هاسمان».....	۵۶
تصویر ۱۵- پاریس- خیابان شانزه لیزه.....	۵۶
تصویر ۱۶- نقشه جامع آمستردام جنوبی- ۱۹۳۴.....	۶۰
تصویر ۱۷- «ه-پ-برلاگ» نقشه آمستردام جنوبی- ۱۹۵۲.....	۶۰
تصویر ۱۸- منظره خارجی قصر بلورین.....	۶۶
تصویر ۱۹- قصر بلورین- قسمت داخلی.....	۶۶
تصویر ۲۰- نمودار شهر صنعتی.....	۶۷
تصویر ۲۱- ایستگاه مرکزی راه آهن (شهر صنعتی).....	۶۷
تصویر ۲۲- مرکز شهر (صنعتی).....	۶۷
تصویر ۲۳- لوکوربوزیه- پنج اصل معماری نو.....	۶۸
تصویر ۲۴- لوکوربوزیه- چهار طرح نیروهای نهفته (پنج اصل معماری جدید).....	۶۸
تصویر ۲۵- لوکوربوزیه شهر معاصر.....	۶۹
تصویر ۲۶ و ۲۷- دو گراوار از نقش های لوکوربوزیه در کنگره CIAM.....	۶۹
تصویر ۲۸ و ۲۹- پیشنهاد لوکوربوزیه برای طرح جامع مونته دیدنو و ریودورانیرو.....	۷۰
تصویر ۳۰- چند دیگر.....	۷۳
تصویر ۳۱- چند گیر- طرح اولیه.....	۷۳
تصویر ۳۲ و ۳۳ و ۳۴- برازیلیا.....	۷۴

تصویر ۳۵ و ۳۶- برازیلیا- میدان سه قوا	۷۵
تصویر ۳۷- برنار چومی- پارک دولاولیت	۸۱
تصویر ۳۸- برنار چومی- پارک دولاولیت	۸۱
تصویر ۳۹- برنار چومی- گالری شیشه ویده نو	۸۲
تصویر ۴۰- پیتر آیزنمن	۸۲
تصویر ۴۱- پیتر آیزنمن- مرکز و کستر	۸۵
تصویر ۴۲- پیتر آیزنمن- مؤسسه پژوهشی کارنگی	۸۵
تصویر ۴۳- ضاحا حدید- ساختمان پیک- هنگ کنگ	۸۶
تصویر ۴۴- رم کولهاس- تئاتر ملی رقص لاهه	۸۶
تصویر ۴۵- نمایش نسبی بودن حرکت	۱۴۷
تصویر ۴۶- یک برش از فضا، زمان	۱۴۸
تصویر ۴۷- فضا- زمان خمیده (طرح از سالوادر دالی)	۱۴۹
تصاویر ۴۸ و ۴۹ و ۵۰- حرکت پاندولی	۱۵۳
تصاویر ۵۱- فضای آشفته	۱۵۴
نمودار ۲- چارت فرآروند کتاب	۱۶۶
نمودار ۳- پروسه اول	۱۷۰
نمودار ۴- پروسه دوم	۱۷۴
نمودار ۵- پروسه سوم	۱۷۵
نمودار ۶- پروسه چهارم	۱۷۶
نمودار ۷- نمایش پروسه‌های هفت‌گانه	۱۷۸

دیباچه

زمان ما زمان تحول و دگرگونی است، تحولی که اثرات آن در کلیه ابعاد زندگی بشر، به سرعت نمود می‌یابد. در جستجوی راه خود از میان انبوه تحولات، می‌بایستی موقعیت مکانی و زمانی موضوع مورد مطالعه را به طور نسبی درک کنیم. ما در روی کره زمین، در میان کیهکشان‌های عظیم و در فضایی پر از ابهام "فازی"^۱ و در عصر تحول زندگی می‌کنیم. دورانی که به سرعت در حال دگرگونی رو به تزاید است و این تغییرات در کلیه ابعاد زندگی و نیز در شهرسازی به صورتی تصاعدی و خارج از تصور بشر، رخ می‌نماید و این سرعت دگرگونی و حرکت در کلیه پارامترهای متشکله جهان اعم از فن آوری، فلسفه و مقوله‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی و در نهایت کالبدی مشهود است و هریک از پارامترهای زمان و فضا، هم بصورت انفرادی و هم ترکیبی و البته به طور نسبی و غیر مطلق و پر ابهام بر شهرسازی اثر می‌گذارد. شهر در ماهیت خود همانند مفهوم زندگی و به مثابه موجودی زنده و پویا، در حال حرکت و دگرگونی است و خصوصیات درونی و ظاهری و کالبدی آن همواره در حال تغییر و تحول است و این پویایی با دگرگونی‌های علمی و فن آوری، همچنین با سرعت و شتاب روز افزون استمرار می‌یابد.

در کتاب حاضر پس از بررسی مبانی تئوری و مطالعاتی، نظریات مطرح شده در خصوص برنامه ریزی شهری را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده و نکات مثبت و منفی آنان را نقد می‌کنیم و همراه با آن گرایش‌ها و اندیشه‌های شهرسازی معاصر را بررسی نموده و به بحث پیرامون نظریات مدرنیسم، پُست مدرنیسم و گرایش‌ها پس از آن (از جمله واسازی) می‌پردازیم. پس از آن اقدامات شهرسازی و تطور برنامه ریزی در ایران را مورد مطالعه قرار داده و به کالبد شکافی طرح‌های جامع شهری (به عنوان نمود شاخص طرح‌های شهرسازی در ایران) مبادرت می‌نماییم، همراه با این مباحث، نظریات مختلف علمی و فلسفی مطرح شده در زمان معاصر را مورد بررسی قرار داده و

^۱ "FUZZY" به مفهوم مبهم است و در این جا منظور منطق "فازی" می‌باشد که به معنای منطق مبهم و یا چند ارزشی است که نخستین بار توسط دانشمند ایرانی، پروفیسور لطفی زاده، در دهه ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ مطرح گردید، برای توضیحات بیشتر به مبحث نظریه "فازی" در فصل پنجم مراجعه گردد.

چگونگی تأثیر زمان و پارامترهای آن در طرح ها و برنامه های شهری را تحلیل می نماییم و سرانجام به بیان نتیجه گیری و پیشنهادات پرداخته و برای نخستین بار نظریه فازی در شهرسازی را تحت عنوان برنامه ریزی شهری فازی معرفی می نماییم.

www.ketab.ir

طرح جلد : مهندس الهام سبحانی